

ANEXA 1 la Ordinul Ministrului Educației, Cercetării și Tineretului nr.5235 / 01.09.2008

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CERCETĂRII ȘI TINERETULUI
CENTRUL NAȚIONAL PENTRU CURRICULUM ȘI
EVALUARE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PREUNIVERSITAR

ARIA CURRICULARĂ
„LIMBĂ ȘI COMUNICARE”

FORMAREA ABILITĂȚILOR DE
COMUNICARE

PROGRAMĂ ȘCOLARĂ
Clasele I – a X-a

Curriculum DEFICIENȚE MINTALE SEVERE,
PROFUNDE ȘI/ SAU ASOCIATE

Aprobat prin ordin al ministrului
nr.5235 / 01.09.2008

București, 2008

NOTA DE PREZENTARE

Programele corespunzătoare disciplinelor din aria curriculară *”Limbă și comunicare”* se adresează colectivelor didactice din școala specială care lucrează cu copiii cu deficiențe mintale severe, profunde și/sau asociate și care, prin activități specifice, urmăresc stimularea disponibilităților individuale, valorificarea maximă a potențialului psihofizic al fiecărui elev, în vederea creșterii gradului de autonomie școlară și socială.

Programele de *Citire-scriere-comunicare* și de *Formarea abilităților de comunicare* au fost astfel concepute, încât să răspundă nevoilor de instruire și afectiv-motivaționale ale elevilor cu deficiențe mintale severe, profunde și/ sau asociate, având ca premisă receptivitatea acestora față de învățarea comunicării și permițând individualizarea demersului didactic, prin raportare permanentă la zona proximei dezvoltări. Obiectivele de referință formulate în fiecare programă oferă o imagine de ansamblu asupra a ceea ce înseamnă „competența de comunicare” a copilului cu deficiență mintală.

Cadrul didactic trebuie să adapteze conținutul învățării la posibilitățile reale de achiziție specifice fiecărui caz în parte, deci să practice *învățarea diferențiată, individualizată, personalizată*. Această strategie este posibilă pentru că programul este constituit după principiul pașilor mici, al autonomiei secvențiale de învățare, cu posibilități de reluare și reînvățare. În acest mod, se asigură cuprinderea în activități de învățare a tuturor elevilor, dar și formarea de abilități instrumentale: motrice, afective, sociale, cognitive.

Cele două programe sunt structurate pe o serie de conținuturi accesibile elevului cu deficiență mintală severă, profundă și/ sau asociată, adaptate posibilităților sale de înțelegere și ritmului său de achiziție. Acestea permit *o abordare diferențiată, cu teme și activități gradate ca dificultate, cu caracter atractiv și corelate cu preocupările și interesele elevilor*.

Prin obiectivele și activitățile de învățare propuse, se au în vedere:

- participarea activă, conștientă și voluntară a elevilor la însușirea scris-cititului;
- descoperirea relației dintre obiectele și fenomenele mediului înconjurător și operarea cu termenii care le definesc;
- plăcerea de a comunica și de a purta un dialog;
- dezvoltarea laturii afective a elevului în relația cu adultul;

Elevul cu deficiență mintală severă poate *să comunice* cu alte persoane atunci când:

- exprimă un comportament nonverbal adecvat contextului; își exprimă intenția de comunicare prin mimică, gest, imagine, desen;
- operează cu structuri sintactice simple și esențiale;
- adresează enunțuri/ întrebări inteligibile;
- oferă răspunsuri logice la întrebările puse;
- redă, prin cuvinte proprii, cu sprijin psihopedagogic, conținutul unor texte scurte și accesibile;
- își exprimă opiniile în legătură cu fapte și întâmplări cunoscute etc.

Obiectivele și conținuturile cuprinse în cele două programe au fost proiectate într-o viziune concentrică, evolutivă, astfel încât vechile cunoștințe să stea la baza celor noi, devenind „idei-ancoră” în procesul complex al învățării.

Obiectivele cadru ale celor două discipline sunt comune și răspund imperativelor stimulării și dezvoltării comunicării la elevii cu deficiențe mintale severe, profunde și / sau asociate, asigurând interdisciplinaritatea la nivelul ariei „Limba și comunicare”.

Activitățile de învățare propuse în cele două programe au un statut orientativ. Profesorul psihopedagog are libertatea de a-și alege acele activități de învățare care corespund cel mai bine potențialului psihologic al copiilor cu care lucrează sau de a folosi alte exemple care i se par mai potrivite pentru atingerea obiectivelor propuse. Se recomandă individualizarea demersului didactic, astfel încât să se găsească soluții educaționale pentru toți elevii cu deficiențe mintale severe, profunde și/ sau asociate, cuprinși în școala specială.

CICLUL PRIMAR (CLS. I-IV)

OBIECTIVE CADRU:

- 1. Formarea și exersarea abilității de receptare a mesajului oral**
- 2. Formarea și exersarea abilității de exprimare orală și de comunicare independentă**
- 3. Formarea și exersarea abilității de receptare a mesajului scris (abilitatea de citire corectă, în ritm propriu, a cuvintelor, propozițiilor și textelor scurte)**
- 4. Formarea și exersarea abilității de exprimare scrisă (abilitatea de scriere corectă și lizibilă de silabe, cuvinte, propoziții, texte scurte)**

A. OBIECTIVE DE REFERINȚĂ ȘI EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE

1. Formarea și exersarea abilității de receptare a mesajului oral

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE
1.1 Sesizarea semnalelor din mediul apropiat și localizarea surselor sonore	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de ascultare și identificare a unor semnale sonore (zgomote, sunete, onomatopee) ▪ Exerciții de identificare a stimulilor vizuali, a semnelor mimico-gestuale ▪ Exerciții de preluare și de reproducere fidelă a modelului mimico-gestual al profesorului ▪ Exerciții de localizare și de denumire a sunetelor din mediul ambiant (identificarea sursei zgomotelor, a vocii persoanelor din mediul familiar copilului, etc) ▪ Exerciții și jocuri de recunoaștere a onomatopeelor
1.2 Ascultarea și înțelegerea mesajelor orale scurte exprimate de profesor	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de dezvoltare a auzului fonematic (diferențieri auditive: zgomote, onomatopee, sunete emise de diverse surse) ▪ Exerciții aplicative de executare de comenzi verbale simple: „Ridică mâna!” Așază păpușa pe scaun!”) ▪ Exerciții de receptare a unor mesaje vizând comportamentul de ascultător/ privitor (“Să ascultăm !; Să privim !; Să mirosim !; Să pipăim!”) ▪ Exerciții de familiarizare cu formule de salut, de solicitare, de prezentare, de permisiune ▪ Exersarea unor comenzi verbale potrivite la mediul ambiant („Închide ușa!”, „Ordonează obiectele!”, „Mănâncă gustarea!” etc.) ▪ Exerciții de ascultare și înțelegere a unor mesaje accesibile, însoțite de suport obiectual/ imagistic ▪ Exerciții de formarea comportamentului de ascultător (exerciții -tip postaudiție privind punerea în corespondență cuvânt - obiect- imagine și enunț scurt – imagine - acțiune) ▪ Joc de rol cu imitarea unor acțiuni/ simularea unei convorbiri telefonice (roluri situaționale)
1.3 Utilizarea în comunicare a modelelor de exprimare non-verbală (mimică, gesturi)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de identificare a unor modele de exprimare nonverbală: <ul style="list-style-type: none"> - citirea expresiilor mimico-faciale (bucurie, tristețe, supărare etc.) de pe fața profesorului/ în imagini sugestive; - perceperea și redarea unui model gestual/ mimico-gestual; ▪ Exerciții pentru dezvoltarea abilității de a elabora răspunsuri emoționale, exprimate mimico-gestual (plăcere, bucurie, tristețe etc.) ▪ Exerciții de asociere suport imagistic – expresie mimico-facială ▪ Jocuri didactice de expresie mimico-facială ▪ Jocuri cu marionete ▪ Jocuri de rol
1.4 Dezvoltarea abilității de imitare a unor activități/modele acționale oferite de profesor/ (imitare/alternare)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de imitare a unor sunete, gesturi, expresii mimico-faciale, acțiuni, cuvinte emise de profesor ▪ Joc de alternare a rolurilor în care profesorul imită tot ceea ce face copilul (zâmbește, se încruntă, râde - abordând o mimică adecvată) ▪ Organizarea de jocuri de grup, schimbând rolurile copiilor (jocuri de-a v-ați ascunselea, cu mingea, de-a prinselea etc.) ▪ Joc de rol pe teme diferite, cu oferirea de modele comportamentale nonverbale ▪ Sărbătorirea zilelor festive ale colegilor, cu receptarea și adoptarea comportamentului nonverbal adecvat acestor momente speciale

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE
1.5 Dezvoltarea abilității de a comunica adecvat în diverse contexte situaționale	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții aplicative de executare de comenzi verbale simple (executarea unor sarcini: „Du-te la masă!”, „Du-te și adu-mi jucăria!”, „Ia/aruncă mingea!” etc.) ▪ Verbalizarea permanentă a activităților realizate în timpul programului de către profesor, împreună cu copilul (îmbrăcare/ dezbrăcare, spălare, culcare, masă etc.) ▪ Dialoguri situaționale („La cumpărături”, „La doctor”; „Să vorbim la telefon!” , „Ziua mea de naștere”, „ La spectacol” etc.) ▪ Dramatizări pe teme diferite

2. Formarea, exersarea și dezvoltarea abilității de exprimare orală și de comunicare independentă

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE
2.1 Exersarea capacităților fonno-articulatorii	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții pentru dezvoltarea motricității aparatului fonno-articulator (exerciții de gimnastică facială, linguală etc.) ▪ Întărirea sunetelor existente deja în repertoriu ▪ Emiterea de sunete noi prin imitație (vorbire reflectată) ▪ Exerciții și jocuri cu onomatopee, silabe deschise duble (ma-ma, ta-ta, pa-pa, bu - bu, pu – pu etc.), logatomi ▪ Exerciții de receptare și reproducere de sunete onomatopice produse de diferite obiecte și animale (copilul va imita cum face câinele: ham-ham; pisica: miau; telefonul: țrr, ploaia: pic-pic; alina: zzz...)
2.2 Pronunțarea clară și corectă a sunetelor, silabelor, cuvintelor	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții-joc de pronunțare corectă a sunetelor limbii române (diferențierea vocalelor de consoane) ▪ Exerciții de pronunțare corectă a diferitelor silabe și cuvinte ▪ Asocieri de diferite silabe cu/ fără sens (papi, pupa, buba, nani, cucu, papa, tata, mami, tati etc.) ▪ Exerciții de articulare corectă a unor cuvinte diferite, prin vorbire reflectată și independentă ▪ Jocuri ritmate simple (silabe repetitive; cuvinte familiare care rimează; „frământări de limbă”)
2.3 Identificarea și verbalizarea denumirii unor obiecte, ființe, lucruri familiare	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții-joc de identificare obiectuală/ imagistică (a unor ființe, lucruri, obiecte, animale familiare) și de denumire corespunzătoare ▪ Exerciții-joc de îmbogățire a vocabularului prin: <ul style="list-style-type: none"> - introducerea de noțiuni integratoare/ a vocabularului tematic (fructe, legume, animale, culori, forme geometrice, articole de îmbrăcăminte, mijloace de transport etc); - introducerea de antonime și sinonime; - exerciții de integrare propozițională, după suport obiectual/ imagistic, prin vorbire reflectată și/ sau independentă (alcătuire de propoziții enunțative, exclamative, interogative; completare de propoziții lacunare etc.);
2.4 Utilizarea corectă a anumitor formule de exprimare orală și de transmitere a unui mesaj simplu	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții - joc pentru declinarea identității proprii (numele elevului) ▪ Exerciții de pronunție corectă a unui material verbal gradat ca dificultate, prin vorbire reflectată (după model) ▪ Exerciții-joc de utilizare a unor formule de adresare, de menținere și de încheiere a unei conversații

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE
2.5 Redarea/ reproducerea unor conținuturi accesibile	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Redarea conținutului unor ilustrații simple cu unul sau două elemente componente (integrare propozițională cu sprijin psihopedagogic) ▪ Exerciții de ordonare cronologică a unui suport imagistic (3-4 imagini) corespunzător conținutului ▪ Reproducere postaudiere (audiere casetă/ software-uri educative) ▪ Povestire după suport imagistic cu respectarea fidelității și succesiunii cronologice a secvențelor derulate

3. Formarea și exersarea abilității de receptare a mesajului scris (abilitatea de citire corectă, în ritm propriu, a cuvintelor, propozițiilor și textelor scurte)

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE
3.1 Familiarizarea cu unitățile lingvistice: sunet/literă, silabă, cuvânt, propoziție simplă	<p>Exerciții de familiarizare cu sunetul, silaba, cuvântul și propoziția:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de identificare a sunetelor și a poziției lor (inițială) în cuvânt ▪ Exerciții de pronunție a cuvintelor mono-, bisilabice prin vorbire reflectată și/ sau pe bază de suport gestual și motric ▪ Exerciții de integrare propozițională, pe bază de suport obiectual/ imagistic ▪ Exerciții de delimitare a cuvintelor în propoziție ▪ Exerciții de realizare a corespondenței fonem- literă –grafem/ literă mare de tipar
3.2 Sesizarea legăturii dintre enunțuri și imaginile care le însoțesc	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții-joc de asociere cuvânt - imagine corespunzătoare ▪ Exerciții de punere în corespondență a unui enunț simplu (propoziție simplă/ dezvoltată) cu suportul imagistic corespunzător (selecție de imagini potrivite enunțului) ▪ Jocuri de verbalizare a unor imagini/ acțiuni
3.3 Citirea corectă și în ritm propriu a propozițiilor simple/ dezvoltate (3-4 cuvinte)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de citire după profesor a unor cuvinte mono-, bisilabice și a unor propoziții simple ▪ Exerciții de citire, cu voce tare și pe silabe, a cuvintelor bisilabice ▪ Exerciții de citire a cuvintelor pe silabe ▪ Exerciții de citire globală a cuvintelor mono- și bisilabice ▪ Exerciții de citire cu voce tare a coloanelor de cuvinte din abecedar, de pe planșe izolate sau în suită ▪ Exerciții de citire, în ritm propriu, a silabelor, cuvintelor mono-, bi-/ trisilabice (ex: „pisica, „lalele”, „mașina”) și a propozițiilor simple și dezvoltate (3-4 cuvinte) ▪ Exerciții de citire selectivă, cu sprijin psihopedagogic ▪ Exerciții de citire expresivă, după model

Notă: În cazul copiilor cu tulburări accentuate în planul analizei și sintezei perceptuale, se recomandă exerciții de citire globală a cuvintelor mono- și bisilabice.

4. Formarea și exersarea abilității de exprimare scrisă (abilitatea de scriere corectă și lizibilă de silabe, cuvinte, propoziții, texte scurte)

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE
4.1 Adoptarea poziției corecte și comode la scris	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții pentru însușirea poziției corecte pentru scris <ul style="list-style-type: none"> - poziție corectă în bancă/postură; atitudinea generală la scris; - poziția segmentelor digitale în actul scrierii, poziția hârtiei;
4.2 Familiarizarea cu instrumentele de scris	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de prindere corectă a instrumentelor de scris: efectuarea de mângălituri, cercuri – spirale, „ghemulețe”, zigzag-uri

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE
4.2 Familiarizarea cu instrumentele de scris	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții pictografice: mâzgălituri în diverse direcții și forme executate cu creionul colorat și negru; hașurări în spații determinate, contur după șablon (tăblița de scris, foaie bloc mare / mică de desen; caiet de geografie / biologie, caiet tip) ▪ Exerciții de utilizare a tăbliței de scris, a foi de desen (ca spații largi de desenare/ scriere), a cretei albe/ colorate, a caietului cu liniatură tip, a creionului
4.3 Exersarea musculaturii fine a mâinii în vederea pregătirii pentru scriere	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții-joc de exersare a gestului rotativ și rectiliniu ▪ Exerciții de imitare cu mâna/ degetul/ creionul a pozițiilor orizontală, verticală, oblică ▪ Exerciții de apucare, frământare, modelare a plastilinei, de pliere a hârtiei etc ▪ Exerciții-joc de flexie-extensie a degetelor (imitarea cântatului la pian, a picăturilor de ploaie, a storsului rufelor etc)
4.4 Exersarea și scrierea corectă, lizibilă și îngrijită a cuvintelor în propoziții simple/dezvoltate (3-4 cuvinte), precum și a unui text simplu	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de copiere a unor cuvinte și propoziții simple/ dezvoltate (3-4 cuvinte) ▪ Completare de rebusuri imagistice (set cuvinte familiare) ▪ Exerciții – joc de asociere imagine – cuvânt - propoziție ▪ Exerciții – completare cuvinte lacunare, însoțite de imagine ▪ Exerciții – joc cu cuvinte paronime

B. CONȚINUTURI ALE ÎNVĂȚĂRII:

1. Comunicarea orală (verbală) și nonverbală

- *Limbajul corporal și expresiile faciale*
- *Elemente de identificare personală*
- *Identitatea altor persoane cunoscute* (profesorul clasei, colegii de clasă etc.)
Relațiile între membrii grupului și denumirea lor
- *Mesajul oral - capacitatea de a asculta, a percepe, a înțelege*
- *Procedee figurative: gest, mimică, pantomimă*

- *Actul fon-articulator*
 - exerciții pentru dezvoltarea auzului fonematic și a atenției auditive;
 - exerciții de pronunție reflectată și independentă;

- *Răspunsul la ordine simple*
- *Reacții verbale la întrebări*
- *Formule de salut, de solicitare, de prezentare, de permisiune*
- *Semnificația globală a unui mesaj audiat*

- *Lexic și semantică:*
 - exerciții de denumire obiectuală și imagistică, după vorbire reflectată/independentă (denumiri de obiecte din mediul școlar și familial; corpul omenesc etc);
 - noțiuni integratoare/ vocabular tematic (fructe, legume, culori, animale etc);

- *Propoziția simplă și dezvoltată (vorbire reflectată/ independentă)*

- *Exerciții de dialog pe teme cunoscute* (școală, familie etc.) vizând formarea comportamentului de ascultător/ *Dialoguri situaționale*

2. Formarea capacității de citire

Actul lexic

- *Cartea, conceptul și utilitatea acesteia*
- *Asociere fonem-literă mică și mare de tipar*
- *Cuvinte mono-, bisilabice și propoziții simple/dezvoltate (3-4 cuvinte)*
- *Texte simple care prezintă teme legate de școală, familie, locuință, alimentație, sănătate, animale, mijloace de transport*
- *Conținuturi simple redactate cu sprijin verbal și imagistic*

3. Comunicarea scrisă

Actul grafic

- *Poziția corectă la scris*
- *Instrumentele de scris (familiarizarea cu acestea)*
- *Asociere fonem-literă-grafem/ fonem-literă mare de tipar*
- *Silabe (deschise și închise) și cuvinte mono-, bisilabice*
- *Propoziții simple și dezvoltate (3-4 cuvinte)*

C. SUGESTII METODOLOGICE:

În activitatea cu copiii cu deficiențe mintale severe, profunde și/ sau asociate, este important a stabili o metodă eficientă, în măsură să permită o comunicare rapidă și accesibilă *profesor– elev*. Interesul pentru comunicare, în cazul copilului cu deficiențe mintale severe, profunde și/sau asociate, se naște numai într-un context obiectual și imagistic familiar. În lumea sa, înconjurat de persoane apropiate, jucării, obiecte (de forme, culori și mărimi diferite) și, ulterior, de suporturi imagistice atractive, copilul cu deficiențe mintale severe, profunde și/sau asociate „învață” să comunice. Într-o primă fază, pentru a asigura comprehensiunea mesajului transmis, profesorul apelează la o comunicare predominant nonverbală, axată pe mimico-gesticulație, urmărind să asigure, treptat, activizarea vocabularului verbal pasiv și îmbogățirea sa. În comunicarea nonverbală, cele mai frecvente metode sunt:

- utilizarea limbajului corporal și a expresiei faciale;
- folosirea privirii pentru a indica răspunsurile;
- folosirea obiectelor și/ sau a imaginilor ca mijloace de comunicare;
- folosirea calculatorului și/ sau a returului vocal;

În comunicarea verbală, sunt indispensabile exercițiile de vorbire reflectată, modelul verbal al profesorului fiind preluat și, cu timpul, interiorizat.

În activitatea cu copilul cu dizabilități mintale, sugerăm următoarele:

1. activitatea de învățare-compensare-recuperare, desfășurată cu copilul cu deficiențe mintale severe, profunde și/sau asociate, să aibă un caracter predominant ludic;
2. folosirea, în activitatea de învățare-compensare-recuperare, a unor materiale didactice accesibile, adaptate potențialului psihofizic al acestuia și aplicarea unor strategii moderne, în corelație cu modalitățile tradiționale de învățare-terapie.

Astfel, un rol aparte în stimularea comunicării verbale în cazul copilului cu deficiențe severe, profunde și/sau asociate îl are învățarea asistată de computer: suportul imagistic al software-urilor educative, foarte atractiv și dinamic, incită curiozitatea copilului și stimulează motivația de a prelua modelul verbal, oferit prin vorbirea reflectată. Învățarea asistată de computer, atractivă prin dinamismul imagistic și prin demersul acțional, întrunește valențele unei învățări afectiv-motivaționale și creează, astfel, „terenul” necesar antrenării copilului cu deficiență mintală în comunicare. Computerul devine un „bun necesar” și în activitatea axată pe comunicarea scrisă.

În cazul copiilor cu tulburări accentuate în planul analizei-sintezei perceptuale și cu probleme la nivelul motricității fine, incapabili de a reda grafemul și de a face sinteza lexică, se recomandă însușirea unui inventar de cuvinte familiare prin *metoda citirii globale și scrierea cu majuscule/ tastarea literei mari pe computer*.

Ca procedee de lucru în vederea stimulării sintezei lexică, se pot folosi:

- introducerea principiului cromatic la nivelul structurii silabice a cuvântului (silabele sunt redată în culori diferite);
- introducerea lexiei silabelor pe verticală;

În cazul copiilor cu dizabilități mintale, se propun ca strategii și tehnologii educaționale:

- corectarea repetată, dar calmă, a greșelilor de exprimare;
- stimularea copilului în vederea nuanțării limbajului;
- accent pe abilitățile de ascultare;
- suport verbal și vizual combinat; asocierea obiect-imagina-cuvânt-desen;
- folosirea unui limbaj familiar și previzibil;
- solicitarea copilului de a repeta cerințele date;
- cerințele vor fi date în ordinea logică a execuției lor, cât mai clar cu putință;
- comunicare permanentă, de orice tip și sub orice formă;

Practicile didactice au relevat importanța, în demersul formativ, a următoarelor procedee:

- *asociere permanentă "sunet – imagine"* (imaginea care desemnează cuvântul cu sunetul aflat în poziție inițială) [de ex.: „a”-„ac”; „o”-„ou”; „c”-„cal”, etc];
- *utilizarea de markere sau indicatoare* pentru a ajuta copilul „să rămână pe imaginea cerută”;
- *acordarea unui timp mai îndelungat pentru oferirea răspunsului de către elev;*
- *trecerea treptată de la utilizarea predominantă a mijloacelor concret-intuitive la îmbinarea echilibrată a lor cu cele exclusiv verbale*, pe măsura dobândirii de către copil a achizițiilor în plan verbal;
- *afișarea calendarului*, a orarului săptămânal și a orarului zilei, însoțite de suport imagistic sugestiv, în scopul vizualizării permanente și al fixării noțiunilor temporale accesibile;
- *simplificarea suportului imagistic* oferit de către profesor (cât mai aerisit și cu elementele esențiale ilustrate în prim plan, pentru realizarea unei analize și sinteze perceptuale corecte de către copil);
- *menținerea contactului vizual cu copilul* în timpul enunțării cerințelor de lucru/ *simplificarea cerințelor*.

CICLUL SECUNDAR (CLS. V-X)

OBIECTIVE CADRU:

- 1. Dezvoltarea abilității de receptare a mesajului oral**
- 2. Dezvoltarea abilității de comunicare orală**
- 3. Îmbogățirea și activizarea vocabularului prin diferite forme ale limbajului**
- 4. verbal și nonverbal**
- 5. Dezvoltarea abilității de exprimare scrisă (abilitatea de scriere corectă și lizibilă de silabe, cuvinte, propoziții, texte scurte)**

A. OBIECTIVE DE REFERINȚĂ ȘI EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE

1. Dezvoltarea abilității de receptare a mesajului oral

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE
1.1 Ascultarea și înțelegerea mesajelor orale exprimate de profesor	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de dezvoltare a auzului fonematic: <ul style="list-style-type: none"> - diferențieri auditive: identificări și diferențiere de zgomote/ onomatopee/ sunete înregistrate, provocate de diverse surse (obiecte în cădere, sunete emise de animale/mijloace de transport/fenomene meteorologice și de instrumente muzicale etc.; - joc didactic: „Cine a vorbit?”; „ Graiul animalelor” (identificarea persoanelor din mediul familiar copilului după voce/ a animalelor după graiul lor); ▪ Formulări de răspunsuri la întrebările despre obiectele din mediul școlar / pe marginea subiectelor ilustrate în diverse imagini ▪ Exerciții-tip postaudite privind asocierea „cuvânt-obiect-imagie” și „enunț scurt-imagie-acțiune” ▪ Concursuri (“Cel mai atent câștigă!” etc.)
1.2 Exersarea vocabularului după criteriile semantice și morfologice (fără utilizarea terminologiei)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de fixare, prin suport obiectual/ imagistic, a următoarelor cunoștințe : <ol style="list-style-type: none"> 1. verbe (cuvinte-acțiuni: „dorm”, „mănânc”, activitățile elevilor în școala și în afara ei, etc.) 2. substantive (noțiuni integratoare/ vocabular tematic: culori; forme; fructe și legume; animale, păsări; obiecte de îmbrăcăminte și de încălțăminte; fenomene ale naturii; mijloace de transport; unelte, meserii; rechizite; gradele de rudenie; obiecte de uz casnic) 3. adjective (cuvinte – însușiri) <ul style="list-style-type: none"> - exerciții-joc de descriere obiectuală /imagistică; - exerciții-joc cu antonime – sinonime; 4. pronume personal și posesiv <ul style="list-style-type: none"> - exerciții de elemente de identificare personală/ identitatea altor persoane familiare; - joc didactic – stabilirea relației de apartenență a copilului la colectivul clasei „Al meu și al nostru!” (identificarea, dintr-o mulțime de obiecte expuse, a celor care-i aparțin /a celor care aparțin întregii clase); 5. numeralul <ul style="list-style-type: none"> - exerciții - joc „ Eu spun una, tu spui multe!”; - exercițiu-joc cu verbalizare „Găsește imaginile perechi!”; ▪ Exerciții-joc cu asociații : obiect-imagie, imagine-obiect, obiect-imagie-cuvânt ▪ Joc didactic: „Găsește imaginea potrivită! (<i>Loto imagistic pe categorii</i>) ▪ Exerciții de integrare propozițională după suport imagistic/ cu cuvinte date
1.3 Semnalizarea, prin mijloace verbale și nonverbale (gestică, mimică), a înțelegerii unui mesaj transmis	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de mimă ▪ Exerciții de sesizare a corespondenței elementelor verbale cu cele nonverbale (gesturi-mimică) ▪ Exerciții pentru dezvoltarea abilității de a formula enunțuri concordante cu diferite expresii mimico-gestuale, exprimate în imagini (Copilul plânge / se bucură etc.) ▪ Exerciții – joc de exprimare a unor comportamente nonverbale (gesturi, mimică), după suport imagistic

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE
1.4 Înțelegerea semnificației globale a mesajului ascultat	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de dialog pe teme cunoscute (<i>școală, familie, cumpărături, petrecerea timpului liber</i>) <ul style="list-style-type: none"> - jocuri de rol de tipul „emițător-receptor”, vizând formarea comportamentului de ascultător; ▪ Vizionare povești/ fragment de poveste, cu selectarea personajelor principale/ precizarea trăsăturilor fizice și morale ale unui personaj cu care s-au familiarizat
1.5 Manifestarea interesului față de partenerul de dialog	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dramatizari pe teme familiare ▪ Exerciții-joc cu marionete în vederea inițierii și desfășurării unui dialog ▪ Dialoguri situaționale („Pe stradă” / „La cumpărături” etc.)

2. Dezvoltarea abilității de comunicare orală

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE
2.1 Pronunțarea clară și corectă a sunetelor, silabelor, cuvintelor	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții-joc de pronunțare corectă a sunetelor limbii române/a sunetelor din perechea „consoană surdă – consoană sonoră” (diferențiere în cadrul perechilor „p-b”; „t-d”; „c-g”; „f-v”; „s-z”; „ș-j”) ▪ Exerciții de pronunțare corectă de silabe și cuvinte care conțin sunete asemănătoare ca pronunție (se-si-so-su; za-ze-zi-zo-zu; soare – zahăr etc.) ▪ Exerciții de articulare corectă a unor cuvintelor paronime (sare-zare; șale-jale; față-vată etc.) ▪ Jocuri ritmate simple: „frământări de limbă” accesibile și atractive
2.2 Utilizarea vocabularului prin folosirea cuvintelor în contexte diferite	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de denumire obiectuală și imagistică, cu precizarea funcției/ utilității obiectului („Ce este acesta?”; „La ce folosește ?” etc.) ▪ Exerciții de integrare propozițională, după suport obiectual/ imagistic ▪ Exerciții de construire a unor enunțuri (propoziții simple/ dezvoltate) pe baza unui set de cuvinte date sau a unui șir de întrebări ▪ Exerciții-joc de verbalizare pe marginea subiectelor surprinse în imagini pe diferite teme (școală, familie, activități specifice momentelor zilei, etc) ▪ Formularea răspunsurilor la întrebări, plecând de la imagini pe diverse teme
2.3 Integrarea cuvintelor și a expresiilor noi în propoziții simple/ dezvoltate	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de explicare a unui set de planșe izolate/ în suită ce ilustrează cuvinte noi ▪ Jocuri lexicale de utilizare a sinonimiei - antonimiei ▪ Exerciții de construire a unor enunțuri (propoziții simple și dezvoltate) cu cuvinte și expresii noi ▪ Exerciții de tipul asocierii „substantiv-adjectiv” și introducerea acestora în propoziții simple și dezvoltate (3-5 cuvinte) <p>* adjective care exprimă însușiri și raporturi dimensionale (lung-scurt; mare-mijlociu-mic; gros-subțire); însușiri estetice (frumos-urât; curat-murdar);, trăsături de caracter (harnic-leneș; bun-rău; etc), atitudini comportamentale (ascultător, cuminte);</p>
2.4 Organizarea spațio-temporală cu ajutorul limbajului	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dialoguri pentru denumirea de ființe și obiecte prezente în câmpul perceptiv ▪ Formularea răspunsurilor la întrebări despre relațiile spațiale dintre obiecte (de ex., „Unde este pixul ?” - răspunsuri posibile: pe, sub, lângă, în, deasupra, dedesubt, în față etc.)

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE
2.4 Organizarea spațio-temporală cu ajutorul limbajului	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de verbalizare a orientării și organizării spațiale și temporale: <ul style="list-style-type: none"> - formulare de răspunsuri la întrebări pe teme legate de spațialitate și de temporalitate; - introducerea noțiunilor spațiale în comunicare (pe, sub, lângă, în, deasupra, dedesubt, în față etc.); - introducerea noțiunilor temporale în comunicare (precizarea timpului când se petrece acțiunea (acum-azi-maine; momentele zilei; zilele săptămânii; anotimpurile);
2.5 Memorarea și reproducerea unui material verbal accesibil	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții-joc de alcătuire a unor mesaje orale adresate unor persoane apropiate ▪ Exerciții de memorare și de reproducere a conținutului unor poezii scurte/ cântece ▪ Jocuri muzicale însoțite de mișcare ▪ Recitări ▪ Dramatizări

3. Îmbogățirea și activizarea vocabularului prin diferite forme ale limbajului verbal și nonverbal

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE
3.1 Interacțiunea și comunicarea cu cei din jur prin utilizarea diferitelor tipuri de limbaj (verbal, nonverbal)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de mimă /pantomimă ▪ Exerciții-joc cu marionete în vederea inițierii și desfășurării unui dialog ▪ Exerciții de utilizare corectă a formulelor de adresare și de politețe ▪ Exerciții de folosire a cuvintelor noi în contexte situaționale ▪ Exerciții de relatare a unor fapte și întâmplări din viața cotidiană ▪ Exerciții de folosire a achizițiilor verbale în comunicarea în grup ▪ Exerciții de inițiere a unui dialog pe baza unui suport imagistic ▪ Exerciții-joc de continuare a unui dialog început ▪ Jocuri de rol pentru exersarea unor acte de vorbire, de construire a unor dialoguri imaginare, pe teme accesibile (dialoguri situaționale)
3.2 Rostirea mesajelor, utilizând intonația necesară (comunicarea expresivă)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de rostire corectă a cuvintelor la care au existat probleme de pronunție și de accent ▪ Exerciții de reproducere a modelului propozițional oferit de profesor (propoziție enunțiativă, exclamativă, interogativă) ▪ Exerciții de exprimare a propriilor opinii și gânduri în legătură cu fapte și întâmplări cunoscute ▪ Recitări ▪ Dialoguri situaționale („La piață”, „La cumpărături”, „La doctor”, „La supermarket”, „La telefon” etc.) ▪ Exerciții de realizare a dialogurilor dirijate pe teme date sau la alegere ▪ Conversația în care elevul poate alege răspunsul de tipul „adevărat/ fals” (de ex., „Afară este noapte. Este adevărat?”, „Acum este iarnă. Este adevărat?”)
3.3 Folosirea corectă a cuvintelor în îmbinări gramaticale (propoziții simple și dezvoltate)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Răspunsuri la întrebări prin propoziții simple/dezvoltate (3-5 cuvinte) ▪ Exerciții de integrare propozițională: <ul style="list-style-type: none"> - completare de propoziții lacunare; - formulare de propoziții cu început dat; - formulare de propoziții simple/ dezvoltate (3-5 cuvinte); - dezvoltarea propozițiilor simple; - construcție de propoziții enunțiative, interogative și exclamative; - ordonarea cuvintelor în propoziție;

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE
3.4 Folosirea corectă a cuvintelor în îmbinări gramaticale (propoziții simple și dezvoltate)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de realizare a acordurilor gramaticale corecte: subiect – predicat, substantiv – adjectiv, pronume – verb ▪ Exerciții de sinonimie și antonimie simple (înlocuirea, într-un context propozițional, a unor cuvinte cu sinonimele sau antonimele lor) ▪ Exerciții de integrare a achizițiilor lexicale noi în enunțuri proprii (sprijin psihopedagogic)
3.5 Îmbinarea de enunțuri într-un mesaj propriu	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de construire a unor enunțuri pe baza unui set de cuvinte date și/ sau a unui șir de întrebări ▪ Exerciții-joc de dezvoltare a unor enunțuri (propoziții cu început dat/ propoziții lacunare), pe baza unui suport imagistic sugestiv ▪ Dialoguri cu roluri situaționale: <ul style="list-style-type: none"> - exerciții de adresare corectă în diverse situații (în mijloacele de transport în comun, în relațiile cu cei din jur); - exerciții de formulare a propozițiilor dezvoltate după imagini, diapozitive, diafilme, suport imagistic al CD-urilor educative; ▪ Jocuri didactice
3.6 Redarea, prin cuvinte proprii și cu sprijin, a unei povești cunoscute	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de ordonare imagistică a conținutului unei povești cunoscute (3-4 imagini) ▪ Redarea conținutului unui fragment dintr-o poveste cunoscută sau al întregii povești, cu respectarea succesiunii logice - prin sprijin verbal (întrebări ajutătoare) și imagistic (Povești ilustrate; „Școala mea”, „Programul zilnic”; „Ziua mea de naștere” etc.)

4. Dezvoltarea abilității de exprimare scrisă (abilitatea de scriere corectă și lizibilă de silabe, cuvinte, propoziții, texte scurte)

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE
4.1 Exersarea și scrierea corectă, lizibilă și îngrijită a cuvintelor în propoziții simple/ dezvoltate, precum și a unui text simplu	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de copiere a unor cuvinte și propoziții simple și dezvoltate (3-4 cuvinte) ▪ Completare de rebusuri imagistice (set cuvinte familiare) ▪ Exerciții - joc de asociere imagine – cuvânt - propoziție ▪ Completare de cuvinte lacunare, însoțite de imagine ▪ Exerciții – joc cu cuvinte paronime ▪ Exerciții de copiere / transcriere a unui text scurt ▪ Copieri selective ▪ Dictarea unui material verbal simplu (cuvinte mono-, bisilabice și propoziții simple) <p>Notă: <i>Elevii cu dificultăți accentuate pe linia analizei și sintezei fonetice vor fi sprijiniți prin dictări literalizate.</i></p>
4.2 Redarea, în plan grafic, a comunicării expresive	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de transcriere a unui text, respectând semnele de punctuație ▪ Exerciții de identificare pe text a semnelor de punctuație cunoscute ▪ Exerciții de selectare dintr-un text dat a propozițiilor enunțative/ exclamative/ interogative ▪ Exerciții de introducere a vorbirii dialogate în plan grafic

B. CONȚINUTURI ALE ÎNVĂȚĂRII:

Comunicarea verbală

- *Exerciții pentru înțelegerea semnificației globale a unui mesaj audiat/ transmis*
- *Exerciții de introducere a noțiunilor spațiale și temporale în comunicare*
- *Unități lingvistice: cuvânt, propoziție simplă*
- *Cuvântul - element de comunicare. Utilizarea cuvintelor familiare și noi în diverse contexte*

- *Propoziția:*
 - simplă și dezvoltată (4-5 cuvinte);
 - enunțiativă, exclamativă, interogativă;

- *Dialogul:*
 - inițierea sau încheierea unui schimb verbal;
 - identificarea unei persoane/a unui obiect;
 - formularea unor întrebări și a unor răspunsuri;
 - oferirea unor informații despre identitatea proprie și despre identitatea membrilor familiei;
 - oferirea unor informații despre forma și despre utilitatea unor obiecte;
 - utilizarea formulelor de salut, de prezentare, de permisiune, de solicitare;
 - dialogul situațional;
 - povestirea unor fapte și întâmplări după un suport vizual (redarea, cu sprijin psihopedagogic, a conținutului unui fragment dintr-o poveste);

- *Lexicul:*
 - cuvinte cu același înțeles/ înțeles opus;
 - noțiuni integratoare/ vocabular tematic;

- *Noțiuni de fonetică* – sunetul și litera; vocalele și consoanele
- *Exerciții de comunicare expresivă*
 - exerciții de dialog în grup;
 - jocuri didactice și dramatizări;

ARIA TEMATICĂ :

- școala;
- familia;
- obiecte de vestimentație și de uz personal;
- reguli de igienă;
- mijloace de transport;
- unelte și meserii;
- reguli de circulație;
- fructe și legume;
- animale, păsări;
- anotimpurile;
- ziua, momentele zilei;
- zilele săptămânii;
- lunile anului;
- activitățile elevilor în școală și în afara școlii;
- ghicitori, proverbe, povestiri, poezii, basme.

C. SUGESTII METODOLOGICE:

În activitatea cu copiii cu deficiențe mintale severe, profunde și/ sau asociate, este important a stabili o metodă eficientă, în măsură să permită o comunicare rapidă și accesibilă *profesor– elev*. Interesul pentru comunicare, în cazul copilului cu deficiențe mintale severe, profunde și/sau asociate, se naște numai într-un context obiectual și imagistic familiar. În lumea sa, înconjurat de persoane apropiate, jucării, obiecte (de forme, culori și mărimi diferite) și, ulterior, de suporturi imagistice atractive, copilul cu deficiențe mintale severe, profunde și/sau asociate învață să comunice. Într-o primă fază, pentru a asigura comprehensiunea mesajului transmis, profesorul apelează la o comunicare predominant nonverbală, axată pe mimico-gesticulație, urmărind să asigure, treptat, activizarea vocabularului verbal pasiv și îmbogățirea sa. În comunicarea nonverbală, cele mai frecvente metode sunt:

- utilizarea limbajului corporal și a expresiei faciale;
 - folosirea privirii pentru a indica răspunsurile;
 - folosirea obiectelor și/ sau a imaginilor ca mijloace de comunicare;
 - folosirea calculatorului și/ sau a returului vocal;
- În comunicarea verbală, sunt indispensabile exercițiile de vorbire reflectată, modelul verbal al profesorului fiind preluat și, cu timpul, interiorizat.

Un rol aparte în stimularea comunicării verbale, în cazul copilului cu deficiențe severe, profunde și/sau asociate, îl are învățarea asistată de computer: suportul imagistic al software-urilor educative, foarte atractiv și dinamic, incită curiozitatea copilului și stimulează motivația de a prelua modelul verbal, oferit prin vorbirea reflectată. Învățarea asistată de computer, atractivă prin dinamismul imagistic și prin demersul acțional, întrunește valențele unei învățări afectiv-motivaționale și creează, astfel, „terenul” necesar antrenării copilului cu deficiență mintală în comunicare.

La clasele aV-a – aX-a, se operează cu inventarele de cuvinte familiare, deja interiorizate, iar software-urile educative centrate pe însușirea vocabularului tematic/ noțiunilor integratoare devin instrumentele de lucru cele mai agreate de elevi.

Ca strategii și tehnologii educaționale, propunem:

- corectarea repetată, dar calmă, a greșelilor de exprimare;
- stimularea copilului în vederea nuanțării limbajului;
- accent pe abilitățile de ascultare;
- suport verbal și vizual combinat; asocierea obiect-imagine-cuvânt-desen;
- folosirea unui limbaj familiar și previzibil;
- solicitarea copilului de a repeta cerințele date;
- cerințele vor fi date în ordinea logică a execuției lor, cât mai clar cu putință;
- comunicare permanentă, de orice tip și sub orice formă;

Practicile didactice au relevat importanța, în demersul formativ, a următoarelor procedee:

- asociere permanentă “sunet – imagine” (imaginea care desemnează cuvântul cu sunetul aflat în poziție inițială) [de ex.: „a”-„ac”; „o”-„ou”; „c”-„cal”, etc];
- utilizarea de markere sau indicatoare pentru a ajuta copilul „să rămână pe imaginea cerută”;
- acordarea unui timp mai îndelungat pentru oferirea răspunsului de către elev;
- trecerea treptată de la utilizarea predominantă a mijloacelor concret-intuitive la îmbinarea echilibrată a lor cu cele exclusiv verbale, pe măsura dobândirii de către copil a achizițiilor în plan verbal;
- afișarea calendarului, a orarului săptămânal și a orarului zilei, însoțite de suport imagistic sugestiv, în scopul vizualizării permanente și al fixării noțiunilor temporale accesibile;
- simplificarea suportul imagistic oferit de către profesor (cât mai aerisit și cu elementele esențiale ilustrate în prim plan, pentru realizarea unei analize și sinteze perceptuale corecte de către copil);
- menținerea contactului vizual cu copilul în timpul enunțării cerințelor de lucru/ simplificarea cerințelor.

Bibliografie :

1. "Programele școlare pentru clasele I-IV/ școala specială pentru elevii cu handicap mintal", Editura Tipocrat, București, 1992
2. "Terapie educațională integrată", Ionel Mușu (coord.), Aurel Taflan, Editura Pro-Humanitate, 1997
3. „Curriculum pentru copiii cu deficiențe (dizabilități) severe și profunde, Asociația RENINCO – România, 2002
4. „Pedagogie și elemente de psihologie școlară », Elena Joița (coord.), M. Vlad, Editura Arves 2003
5. "Metodica predării limbii și literaturii române în învățământul primar", Mariana Volintiru, Elena Mițoi, Ed. Fundației Humanitas
6. „Programe școlare pentru școli speciale – deficiența mintală moderată”, Iași 2003

Grupul de lucru pentru elaborarea programei școlare:

Coordonator:

Consilier CNCEIP, Adina Valeria Marinache

AUTORI:

Prof. Floare Manolescu – Școala Specială nr.10, București
Prof. Mihaela Bazarciuc – Școala Specială nr.10, București
Prof. Maria Georgescu – Școala Specială nr.10, București
Prof. Marian Casapu – Școala Specială nr.6, București
Prof. Paula Grigoriu – Școala Specială nr.10, București

